

פ ר ק י ם

אמני האפשר והחלג מנלום שלל אפי שריות בכל סדק וקמט שבלשון. משי ניתנה רשות לאפשר, מיד נפתחים צנן רות השפע. (כזו היתה אצלנו גם תקן פת הפיוט). אולם לא זה השפע המי בוא מנוחה וריות. רק כשתדל אותה עתרת של אוצרות הפקר המסתופפים בכל המחבואים ורק כשיתמני שומרי אמת על פקדונות הרוח ולא יתנו אוז תם לבו ולא יוציאו לריק ולכהלה — נדע כי עשרנו. אין כונת הדברים שפריאת דרור לכל הכלוא במחבוא צדדי, כולה לריק. יש חדות בכל גילוי טוב של אפשריגם-יך, אבל הרניח הגדולה, כמלוא הנפש, באה רק עם אותו גי לוי הרות, שכל האפשרים האחרים נמוגים מפניו, כי נחוש בו כעין חותם תכנית של מעלה. הרוח היצירה של פרק זמן זה ובמבחר תרומתו לא הובהקת טביעתו של אותו חותם עליון. זה היה פרקו של הרוח התומר, המת בעבע, המנמק את עצמו ואת נושאו. הרבה תהילה אצלנו בפרק זמן זה, אך הרבה מן הנרהב לא יצא מכלל ניסוי. אפילו השלם שכמעשי יצירה אלה הנהו לאמיתו של דבר מסה ולא דבר העשוי תבנית. ספרותנו יצאה למסע בתחומי המסות.

הדברים האמורים כזה דרך כלל, מתנוונים אצל כל פרט, לובשים ציח רות סצורות שונות, — צורות הנינון המדהים, המפולפל, המסולסל, המגוסד גם, המשורכב וכיוצא באלה אשר סיד מנם השוה הוא אברן תו המופת.

גם הגדולים באמת, בני בתוניו של זמנם זה, נושאים עליהם את סימנו, מן כנור ומי כנטל. —

ההרהורים דלעול מקצתם ענין בפני עצמו ומקצתם, בעין מכוא. לגוף ענינו בפרקים האלה — היא פרשת יצירתו של ה. הוז, אשר כפי שיעור קומתו וריבוי צדדיו כן יסתעפו ההרהורים בבואנו לדבר עליו.

גם עליו, על אשל גדול זה בספרות ההוות, לא מעטים העוררים והערעור רים*), — וגם יש להם על מה שיסמוך בו. זהו סופר בעל זיוים שנקל לתלות עליהם קטרוגים, תזיוים לסגניהם, כאשר דאינו, הלא הם דבר שהזמן גרמם, הם הפתילים והחומתם שלו. אך מידת גומד היא למיד לפי אלה את מי שחשבונה הגדול של ספרותנו לא תיתכן בלעדיו. כל מי שיצא לשחר את ראשו מחווי תיח של הפרוזה העברית, ואפילו רק את פסגותיה בלבד, יבוא ויגיע אלינו. גם מצד שרשי יצירתו, מעגליה ותכניה, גם מצד הכוחות היוצקים בה, הננו כאן בתחום מרכזה של ספרות הפרוזה שלנו. בתקופה של רצון לקלא סיות היה ניתן לנו כיצירתו בנין צדיר, אנלי אדיר ורב מכל אשר לפי ניו. ורק יצר הניסויים והנטיה למדה עדיפת והכוחות התומרים, המלויים את הכוחות המיושבים שבו, עוקרים סופר גדול זה מחזקתו הטלאסית. יש לפע מים הכרח להתגבר על יסודות מוצעים בארצות יצירתו. האם בגלל כך לא נבוא לקבל את עשירתו כי רבה? אך לאו דבר קל הוא להכיר ולכחיל את יצירתו של הוז. אין כמעט סופר עברי ששולחנו אינו ערוך בשלו. כתביו מגילות מגילות ניתנו, במקצוע ובמפוזר בכה ובכת. דבריו הגדולים, שהם רוב בנין, הגיעו עד כה לכל היותר לחלק שלם, והשאר נתונים פרי קים פרקים, שקשה לאנוד את חוטיהם למסכת, בצורה כזאת מניעים לדורות מאוחרים דבריהם של ראשונים, ונותי נים ידים ליושבי קתדראות להגדיל חקר, משום כך גם המעיט המעינים להתייחד בעולם ספגיו של הוז. ומשום כך יש גם לפני כותב הדברים האלה רק קוים קוים ולא הותמיתכניתה של יצירתו.

ולכן פרקים על פרקיו.

הרהורים בענינים של ספרות, עד כמה שאפשר לכלכלם בימים האלה, מוליכים עתה כמאליהם כנתוב הסיר פומים ובקשת כללם של דברים. יד הקורות הגדילות היא, שהמתשבת ערוי בה בכל תחומיה מן הפרט אל הכלל, עצם פרטי החזיונות אינם מתגלים כיום במלוא עמקם אלא לשותרי כל-לות.

חגיבת הזמן הנסמכת להווה ומסי תימת בו, זו שמן המלחמה ועד המלי חמה, נימרה הרבה את פני ספרותנו. לפי מראה עינים אין לפנינו בפרק זה אנודה אחת של חזיונות, אלא אנודות אנודות, היונקות משרשים שונים וצור פות לעברים שונים, וגם תופעות שאינן נאגרות כלל וכמחוי לויקה הן עומדות, אך למתכוונן בשים עין גלוי, כי חלי קות פוזרות אלו נוח צבעונין אחר הוא. זו אל זו תשלח קניה, הנשלכים אלה באלה, וככל שנבהיר לנו דמות דיוקנם של סופרים יחידים מבני הזמן המדובר, השונים מאד בטיבם ובצביונם, כן נמד צאנו מצרפים סימניו של פרקהזמן כולו.

ודאו הוא שיש בו תפוסה רחכה, אבחת כנפים, החלפת כוח וחרוות פריצה מעבר לגדרות, ותכונה רבה של יסוד החריופות מתוך סירוק כל הכלים הישנים ותירוש כלים ותשמישים. אך כעין פרדוקס הוא הדבר: כל שיש בו משיעור הקומה בנידוליו של פרק זמן זה הל עליו גם על של תזקת ספק. החן שלנו ניתן הפעם לשיעורים ובפקד פוקים, לאתר אותה קשירת כתרים ביד קלה ורהבה שנהנת אצלנו קודם. טוב שפחתה מידת התפרות, אבל מה טעם הלוק הלב? מהיכן התגנב אלינו הספק במעשי יצירה הערובים לפניו? אכן יש איוה צד שלא כדרכו במיטב תנובתו של הזמן המדובר, גודל של יצירה נתגלה בו לא באותו הגילוי, שעונים עליו אמן בכל מיצוי הנפש מתוך שמכירים בו את הנכספ והמיוז ער, אלא בא לפנינו בלוית הטייות מופלגות ודהזקות, או כצורה של היתקעות לאיזה צד משונה, שלא המיד יש לבני הדור הצורך והתפיז וגם היכולת ליצך אחריו. המימרה השגורה בכתבי מנדלי "אך אין זה מענינו" באילו מרחפת לעתים שכיחות על שפתי הקורא תסיהלב, המוצא ביוצרי רוחם של סופרי הדור צדדים שאינם צדיכים לגופו ולגופם. אנשי דור אחד קודם לכן ביקשו למכוע ביצירתם את המוכרה-מטובו, שכל אחד השיגהו לפי דרגתו ותכונתו, והנה בא דור של אנשי יצירה, שהחלג לתור אחרי האפי שר, אשר שלוחותיו לצדדין מדובית לבלי חוס. החזיון מתבלט מאד באסי פקלריה המאירה של הליכות הרוח — בלשון. כוכשירלשון שקדמו לדור זה הפיקו מלשוננו ארשת תקיפה, שפגלה אימרת חוק ומדת. נסה לנטות הימנה הצדה ואי אתה יכול. אך על דעת מי יעלה לנטות בשון הדרך? והנה באו

א. קריב
*) דברים נמרצים בענין זה הטיח פעם ע. בן-נריון מעל עמודו "דבר".

פ ר ק י ם

בכל שער שאנו נכנסים אל ספרות הפרוזה שלנו ובכל אספקלריה שאנו מציצים אליה קמה לפנינו יצירתו רבת היקף והעוצם של ת. ה. הזו, שמקומה ועקבה בספרותנו עוד לא הוכרו כהלכה. משים שבתוכו חיים חיי פיוזר וחייסד למסימטין, כעצם ההייה שהוא צד בהם, לא הכחנו שהם הובקים את עולמנו; ומשום שהגן והשרטוט היו לנו לפי, עוד לא נפתחו הלבבות לקבל את סאתו המרובה.

מידתו היא מדה המליאות והגודש. הבאת פרקי עולם, פרקי חיים במלוא נישם, במלוא משקלם, אם עולם הטבע ועולם הישוב, אם משאם ומתנם של הבריות ואם דברים שבין אדם למקום וסוד שיהו עם נפש, אם אחי חיים ואהיו דבור, אם עולם הופנה ועולם היקרות, ואם נישיו ושלחותיו ואמכר תאוותיו של עולם הכפר עד לגטוריקין וגיטוריאיות, ושאר דברים רבים ושונים — ככל ומכל כליו מלאים תמיד, כאילו פה ראש בארתינו, שליטתו והדתו על עשרה קבנין אשר למציאות, על עיסתה ותפוחה. ככל תהום הוא נכנס לא כער בר אורח ובקופה טלילית, אלא כבעל המפתחות וכדורך בנת. המתגדרות בעונה הרהר פקצה אתו הפרוזה שלנו קפיצת-כבוש אל החיקף הכלואקי.

אך ראש סגולותיו ופנה יותר לכל בית היצר שלו היא מדה הביול, מה שזוא מעלה לפנינו ביהיקבול רחב לו עד כדי לבנס לתוכו את כל כיוצא בו, את הנוסחאות לאין ספור שיערו החיים מן הו. כך, למשל, "בעל המהבר" שלו הוא מיעו כל מיני כל בעל אימנות וי בישראל. הוא נתן סך כולל ומכיל של הקיים במציאות לשיעורו, דסיסים ריסיים. כל הכונה ותפיעה נתונה אצלו במלוא עוזוה ובכל מאודה, כאילו עלחה יגברת על כל פעולה צמצום מצד המצר אית והגיעה עד קץ תכלתה. כך מקבלים זמנשים ומעשים שזוא מתאר גם אותה תופסת ערך" אשר מעל למקרו ולתורף כאילו נעשו אכסניה לאיזה קבע שבעולם בדרך זו יצרה הספרות את הכללותיה הגדולות.

נביא דוגמא קטנה אהת. כחללו של פיניקס מתיגע ר' פנהם בפסוק שנפל לתוך פיו, שהיא, כידוע, "נביאה קטנה". פנהם הוא בדרכו לארץ-ישראל, והפי סקס במשך רעה. והנה עומד הוא, ר' פנהם, על הפסוק, הופכו לבאן ולכאן, כא כנגדו כפסוקים אחרים, עוקפי במאד מדי הו"ה, פרוק ודורשו כמיין הומר

להפיק מתוכו עד של זכות, והפסוק תקוצ במקומו, היצ' בינו ובין העולם כולו, כל האפיוורה מתוארה באיזה עוצם הווי, בריאליות רבת, עד כדי כך שמבין ר' פנהם ופסקו של אותו בוקר צעות ועולות שתי-סילואטות גדולות הנפתלות זו עם זו וצלן נופל על כל ההיסטוריה שלנו: היחודי והפסוק. — אך אם מידת הכיול יצוקה בתאי בנינו, הלא היא מידת הבנין כולו, מה מבייל כלל יצירתו של הווי? לכאורה הוא סוכס הולך מתחום תיים למשנתו כמנדלי מ"ס מעיירה לעיירה ומפונדק לפונדק. יש גורד בעולמות משום שלא מצא את עולמו. יש גורד בדרבים משום שאבדה לו מרגליותו, אך יש גורד ואופה, גודד וכונס. הווי הוא לא מגוע המחפ' שום, כי אם מגוע המוצאים. מהכא ימתנם הוא חוזר מלא, והכל מצטרף ומתכיל יחד. בכל התחומים הפזורים והארוכים יתר את פיוזרי עולמנו היחודי מתוך חשיפת ובקיה יחד. כי הוא שחור והטיל לתוך ספרותנו את שני המשקלות הגדולים של הכית עלטנו והעי רכת עצמנו וכי נבוא לשאול את פי ספרותנו על עצמאותו היחודית, יעמדו כתבי הווי על הפרק.

מכל הסופרים העברים קרוב הוא הווי — קרבת שרשים ולא קרבה שבאסכולה — למנדלי, עיורם ומפרישם ומבקרם של חיי ישראל לפני דורות סועטים. אולם מנדלי יציר קלסתר פניה של הארי מה בימי קפאונה ודלדולה. הוא הראה לנו הויה חרלת תנועה, שבפסקו בה זרמי עינורות, הויה שנאטמו חלוניה אל העבר ואל הבאות, והשער האחד בה לפורצים יוצאים היה שערו של בנימין השלישי. והנה באו רוחות שיעורו את עולמנו מסופו ועד סופו ועקרו ביוחיו והבקיעו הומיותו והטילו חלקיו אל פרשות הרד" כים וציוו קטב וציוו גם חיים חדשים. לעולם יהודי מנוער זה קם יציר חדש. הוא ת. הווי. לפניו לא עוד אגמ"ה של זעירה אלא ומה של ההויה הישראלית כולה. ולא אל שפילת כלל הוא עומה, מנדלי בשעתו, אלא אל כל בליטותיה וזויה וסתר מחבאיות. היא מראה לנו את רגשה הזמן כתיבה ואתם הכותית שהומן הרגש לא יכול להם וגם אותן הויות המרחקות שבה, שהומנים החד' שים ורוחותיהם חלפו משם והלאה. ימי שקורא כ"ציפיות את כתביו הפזורים יוצא במסע מופלג על פני אינסוניו ועקלתוניו של עולם ישראל לרוחותיו, ראשית הדרך בעיירה המסוקעת, עם אלה מכחירינו שהירשו בעגלת המחפכה הרוסית ואלה מוקנינו שהמחפכה הרשה

על נבם, והתחנה והאידינא — עולם יהודי נרה שבידכתי מורת. וכינותם, בין סופות רוסייה וחרבוני תימן, ישובו של יעד וצלן של מלכויות ונושי הספר, "חלד צים" ו"ר' פנהם" ועוד ועוד. על יריעות אלו תועלו לפנינו סגנו ונגלוליו ופצוליו של האדם מישראל, וירושלים, העיר והאם המסובצה, מצאה את ציירה המך כז. במכלל היצירות הללו נקלטו ההויות המוגמרות. מדרות והכהות שבהשו כתוכן ומה ששירדו כהן ומה שהתויו לעדדיו ומה שמתחדש והולך ממקור דן. משול הוא עולם ישראל על פרשת הזמנים ליער אשר שילכת נרפרה לרגליו ומפולת רמות, אך איתנים אלוניו העתיקים לפני רוחות חורף ולשדים בגועיו וקול שיה בין עפאיו. ורועש-היער לרחבו ולעמקו ביצירתו של הווי.

2

גיבורה של הפרוזה העברית שהיה פורץ ולוחם בתקופת ההשכלה, וההיה סהם יהודי שקורן מעיסת כלל ישראל בימי מנדלי, והורד ופשט טליות של נכסת ישראל אצל הסופרים שלאחריו, והתחיל תועה במשעולו דמדומים ונלכס בקורן שממנו יציקר עישהו בעולם הזה חטיטה בנפשו התחוחה — זה הנוכר הלך כנתיבות חדשים בספרות ההויה ומצא תקומה חדשה בסיפורי הווי. כאן הוא קם לפנינו מרפיונותיו כהול מאפרו וכו נעברו יחד כל הדגשים ההומים של נגלוליו הקודמים.

כל אחד מבריותיו של הווי הוא ישוב לא סתם אדם לנפשו, יחידו בנתיב היוו וגורלו, אלא תמיד חלק מחטיבה גדולה חיונה. בכל דמות דיוקנו של הגבור, כב דבור ועשהו שלו נכיר את קלסתר פני הקיבוץ, הגזע. הוא עומה של הויות, שמהן קומה נפש עם או נפש עבור סמאים; קסן ינות ושמרים השאובים מהכית גדולה לאין שיעור. וארעיליפד כז אינו רק חלק מעט ממקור מהצבתו, — כי היצירות הכאים. מטרחק נושקים אל מעינות השפונים בנפש הגבור. והמד קור הנושן מפכה בורם חדש ועד. גבורו של הווי הוא אותו אדם יהודי אשר תכונות-שכנע וטביעת דורות וכד' הזמן וכוחות שימורים עם כוחות הסד' סה שבכרב נפשו פועלים כו יהד. גבור זה היהו גם כן דפוסים המלמד על פשו וגם טופס לעצמו, מיוהר ביהודים מכל אשר רביב לו, דמות סגולה. עצא דורות הוא המופיע לפנינו כשער היחוד, ואנשיו אנשי משקל הם כולם במסען כהונתם רפרונטנים של סגולות, של

כוחות, של אידיאות. כל אלה המכונים אצלו שלמ'קה, מורשקה, הילקה או ר' פנהם, ר' בר, ר' אייווס וכו' — כולם גבורי תכונות או גבורי דעות או גבורי מעש. זה הכלל, האדם הווי הוא בעל תסיות, בעל כוחות, בעל תרסיון, בעל דברים. אין קפאון זקנים כאן ולא תלישות צעירים. בכלום יצוקים שמדים עוי תסיסה. אנשים שעברה שעתם כאני שים שהגיעה שעתם, אלה שהם בידו החיים כהומר ביד היוצר ואלה שהחיים בידם כהומר ביד היוצר — כולם מקיר מים עולמם בתקופת פנימית, ברמה. אפילו אדם כדרבקיין, שידו על התחונת מכל כל, יוצר לו שיטה שכולה תגרת מלחמה. עולפי נפש ושכרו חיים והושענות-אדם הבוטות איום בנמצא אצל הווי. האדם שלו חוק הוא מהמשד' ברים (בית קמצנה) והמשכרים (בית צריחה) העוביים עליו. הוא בעל לו שמיר שאינו מתמסק מפניעתו של עולם, — כללו של דבר, אדם מישראל הוא.

ובאספקלריה זו מראה לנו הווי את בריותיו בתוך נהשוליו הזמן שקמו עלינו לטבענו. לפנינו לא שבכים הנשיאים על הנלום בכקועי סינה טרופה. נהפיד הדבר, תחת הירכו כוחות הווי הקינז בתוכם כוחות פנים ומעמקי נפש רדד' מים. מהכבות הן הרבורים לעשות בוורתן בחלל אילן שהוכה רעם ומער', — אומר אחד מגבוריו ההרופים. והללה של נפש אדם יהודי בוסמנו הוא אילן כנה לפי הווי.

אך ודאי הוא שהאדם היהודי הלנה אינו משיק שרשו אל קרקעו של עולם וגל שרשי החויה, אלא יסודו מרה ויכוהו. ברות, הריפות הרה היא הסגולה המושללת אצל מרבית אנשי הסגולה שלו. גבורו הטיפוסו של הווי הוא בעל עיקר רוחני המתגבר והולך בו כמעטין. אצל האחר זהו ריבנו עולף על הגוים או עם זה של דברי הומים, אצל אחר — ריבנו עם עצמנו; או אהבת ישראל אצל פלונו. שנאת ישראל אצל פלוני, רעיון המחפכה או רעיון הנאולה או התרפקות על חיים ההולפים ועוברים; ציונות אפוריסטית אצל האמגרנט הופמן או הכמת הגיטוריאיות אצל ופני תימן וכו', לכשנצטרף יחד כל מענותיהם ומענותיהם, רעיונותיהם ורעונתיהם של אנשי הווי, יקע ועל לפנינו ערב רב של קולות, מין פולמוס יהודי הומה ונסער, מין סימפוזיה יהודית שאין ברוגמתה. אך מה נפשו של המחבר בתוף כל אלה? מי מגבוריו דובר דברו, שר את שירת נפשו הוא? לא, את שליחות עצמו לא הטייל על אהד מהם. אם קודם לכן שרד בפרוזה שלנו אותו סוג יוצר הצד תמיד את קלסתר עצמו בדרמות יצוריו, הרי הווי הוא שוב הופיכו הנמור של סוג זה, עולם יצירתו הוא עולם זללהו. הוא

אינו אלא מנצה על הסימפוזיה רבת הקו' לות ואינו שולב קול עצמו במקהלום. אילו עשה כן היה מגביר השפעת יציר יתו על דורנו. אך הוא משאיר את ריבוי הקולות ההתנצחים בנפש איש ישראל בלא הכרעה. ייתכן שהוא מניה צד של אמת בכלום יחד, שכן הוא מעניק לכלום תרופות עזה, נצחת, נוקד בת מעמקים; וייתכן שהוא לועג לכלום יחד, שכן הגיונם התותך מגיע לקיצור ניות מופלגה שמעבר לגבולו של השכל הישר. כבכל דרכי ההפלגה ההזוית קשה להכריע אף כאן בין דברים-כהויותם לדברים-כקנתורים. אך עד שזה אחד בין הנכורים ויוצרים, שאף הוא בעל "חולשה" לענין אחד, המסתעה והולך בלי שיעור, והו עזם עיסוקו כהולשר, תו וגבורותיה של נפש אדם מישראל עד כדי בולמוס שאין לו שבעה. וכשם שסדרת הרומנים של בלזק קרויה בשם הקומדיה האנושית בחוקת הפכלה-שכנגד לקומדיה האלקית של דאנסה, כך ניתן לכנות את מכלל יציר תו של הווי בשם הקומדיה היהודית, כלומר, משא מי הוויין של תהום עולמנו בעלם תכניתו. אך במקרה זה עשיו השם קומדיה לקבל גם את טעמו הרגיל, כי העולם המתואר לפנינו צלעות רבות לו מאד ולכולן גם פנים קומיים, נעו צלם. ואילו כל עיקרו של סובד זה קטר רוג מנדלאי טועמק על כנסת ישראל מורחבת, השתעמכותה של יצירה לכאן ולכאן מתישה את כוח השפעתה על רוח הדור, ומשכחית זו ריעותא גדולה היא, שהווי רוקם לפנינו את הקומדיה היהודית ספק במשמעו הפשוט של מושי זה, ספק במשמעו הנעלה. לא זו דרכם של סופרים שמתכונתם וכוננתם להיות בנותני דמות לרור. אך יש ואותה ריעותא של נתינת כפ"פנים לתוונות החיים היא העושה דברי יצירה לאספר קלריה גדולה ונכונת של החיים.

כל שמצינו בגופי יצירתו של הווי מצינו גם בארנות לשונו ומגנונו. אותה "הווינות" מיוהרת שבלשונו, שמעודרת עתים פליאה יעמים תהיה. סופרים נפיו דעת מסיעים את יצוריהם אל תוך לשונם-הם המוההעה והמטופחה, בדרך שאנשו נימוסין מקבלים ארתיהם כמדיק לין מיוהר. אך הווי אינו מקבל אושפיון אצלו אלא עיקר עצמו אל משכנותיהם באשר הם. לפיכך רהק כל כך מאותו צהצה ששקרו עליו דורות מספר של סופרים ומאותה בתלשונו עבירתי-אירר פיה שנוצרה אצלנו כוסמים האחרונים. ממנדלי ואילף החלו מבקשים את הדרך הקצרה שבלשונו, את החסכון שבהכעת, את תניב המתקוצע והנתו. מכהויות אלו הרי הווי כולו נסוג אחרו. אולם הוא, הווי, חזר לבקש בלשונו את ממנורות רהו של העם, את סוד שיהם של הדור

רות וגם ריהם ויהם של כל לעויו ישר' אל. הוא נצרך ללשונו שבה שתול האדם מישראל, לשון שהיא מקום חיותו של גבורו הכולל, של כלל האומה. הוא נטל לו ליסוד את הנשימה המאדיכה ונגלוליו דברים כמלים נרדפות משום שוה קעב שיהת תולין של העם וקעבם של אותם ספרים עבים וקונטרסים דקים שנערמו כדורות תלי תלים. לאמור, כנסת ישראל מדרבה כאן כלישנה ברורות, לרבות גם עלני לישונה, ואפילו אותו גבס מוזאי של לשון הסכמות והקדמות נפקד מן הנשיות. הוא חזר והעלה את כל דשנה של הלשונו, שחרתי משמע — גם מיטמני לשון סמכר הספורות וגם אפר מקלה שנצבר בה במרוצת הדורות. אף במעשי לשונו יש בו כוזן מדמינו של מנדלי שביקש לישון לכנסת ישראל, לכוונה רשאו הוא לומר: נמלכתי במפליה שלי ואמרתי נעשה לשון. אלא שמנדלי מצא לפניו ערבויות, עסד וצירף וצרף והרכיב וויקק עד שנתן לנו לשון מתוקנת. ואילו הווי מצא לשון מיושבת כדי סיפוק צרכי יצירה והוא חזר והטילנו אף בלשונו לעבי יעד הדור רות ומעידנו לעמים על גבי קוצים ועצמים. לא סנגור-שביחודית, סנגונו אלא היצר רועש כו רעשו העתיק והעצום. אך גם בכך לא אמר דו. עתים, כאילו על מנת לקנתר, הוא נוקט לו דרך לשון שאינה קיומת מעיקרא, מין דיאלקט עברי ברוי מן הלב. אין להבין סורסית זו למת, למי שלשונו הפקידתהו על כל הלשונו כספרותו ומשבעת רואי פניה האמתים, אך איש לא בדין בה את גבולות המתאר והאסור במהוה הרבת ניטל לגור בדרכי לשונו כדי להעמידה כשהוצת גדולים כערכה.

אולם בעיקרה ובכיוונה הרי לשונו אהות האומה לעצם יצירתו. מקעתה מסובעת ומכויילת מכל קצות עולמנו הרוחני, מקעתה לבוש לתכונות ומידות של האדם מישראל באספקלריה התזוית ומקעתה נומא והפלג של ספרות אלה נופם, כמשפטו. אך בכל אלה יחד נהון ספד בדיחול להשפעות הווי כהליכות לשון, שהפכה אצל הווי לאחד טראשי שערים לשוב אל עצמותה כהויתה.

ה

שני סופרי-סגולה בוסמנו הכיאו הסד' רה רבת מיטעות במערכי הפרוזה העב' רות ונעשו סימן לדור מבקש שרשים וגולל את התליש מפני הסחובר — הם עננו והווי, שנועיותם אמנותם—מספד ועד טפחות. שניהם טוב סופרים מישי ראל הם באותה המיטעות שאנו מדברים על אנשים מישראל. עולם ישראל אצל שניהם הוא לא רק מקום סחצב החומר והלכנים ליצירתם, אלא הוא תכניתה והתממ, הוא החומר וצורת השליטה על

החומר, הוא נכבש אעם מתוכו וברות עצמו, בסוד צבת כצבת עשויה. עתים גם מתקרבים הם מאוד זה אל זה, כי שניהם הניפו את שבט הסאטוריה על אותם היסודות בעולמנו. נשוח, למשל, את ר' יודל כסלן שב, הכנסת כלה" לר' משליישל, הוא, התייר הגדול" של הווי, גם סגנוניהם הנפלים נוגעים זה בזה בכמה נקודות, בהיותם שניהם שבו מקור. ואף על פי כן תהום רבה בין השנים האלה. נפלאה היא תמיד שעקרון אהר אשר-שרשו ברות הרור בא לידי גלוי כקצוות רחוקות זו מזו.

עננו יש בו בצד גזעיותו גם תיספת מערבית, תוספת של תרבות-טיפוחים בתקופת יעודנה ודיוקסה והתשת משוטה של המציאות. את עולם יודל אל נפו הוא משרה כאור חזר ויד, חסוה את הנכולין בין מציאות ובכוונה. בעוד שהווי חותר אל עיצומו של עולם ולצהריו של כל מציאות, כשהאור ניתך מסקור הווי ובקוי אגן, עננו נוטל את חזיונות החיים כאילו לאחר שהשמרים שכבו בהם וכשהגיר על אל תופם התרישו. ולכן הרישים אצלו החיים, האנשים, ניכי הלשונו. הווי לעומת זאת נתן להם לכל השמרים לפעול בכל מאודה, ובכל ספירה של יצירתו הנו בתוך הכונה רבת. עננו — מפטיר אגורי התוונות והווי נתן את האפוזיאויה שלהם.

הווי הוא בעל האפוזיאויה בכל — כניכי האנשים והלבריום, ככלו היוצר, כרוחב האספקלריה, ועיקר — בשינה פנימה. עולם ישראל, שהולך ונעשה מועג מסונן ומוקף, הולך ונצטר כעודד ההפשטות, הולך ומחודד כצל חזרונות, הפך אצלו שוב לשיצאות רבה, כאמור, חוסו ברור זה נעטעים לשדשים ומטילא נהרבו תרו מקור. אך לרוב מביא הדבר רק לידי אחויה שבמרת כווי ושכסודם בלשונותיהם של שרד שים רחוקים ולידי קינג קשים שנת רופגו. אולם הווי מצטרף לאותה פמלי יא של סופרים עברים, שהם נופם עצם מעצמו של המקור הגדול, ובכך הנועי אצלו סאווייו הכמוסיס של דוד זה כמחודד-הפק.

ככל דוד ספרותי ישנו אחד שהוא כחוקת כונה אב, זה שביצירתו עוברים כל הקוים הגדולים של רוח הזמן ובה נבשות ושלכות המצבות הנספרות והמפורשות שלו, סבורני כי הפרוזה של הווי היא זו, רכולא כה" לגבי זמן הניכה. כל שניתן אצלו בנודש, בדרך של אפוזיאויה מלמד על כוונות ומני מות המבקשות מפתח-שפתים במערכו יצירתו. יעצם הגרדי הזה נישא לפי נינו מעברים שניים על גל הזמן, ואצל הווי מצא גם היא את שיעורו העליון.